

P O S U D O K na habilitačnú prácu

Mgr. Silvie Špánková, PhD.: *No rasto de Cesário Verde: Lisboa na ficção portuguesa dos anos 30 do século XX (Ve stopách Cesária Verda: Lisabon v portugalské próze třicátých let 20. století)*. Masarykova univerzita, Brno, 2020, 315 s.

Vecné kritériá:

Mgr. Silvie Špánková predložila k habilitačnému konaniu rozsiahlu prácu z oblasti dejín portugalskej literatúry, zameranú na skúmanie obrazu mesta Lisabonu v prozaickej a básnickej tvorbe autorov 30. rokov 20. storočia. Za akýsi východiskový bod a zároveň leitmotív pri skúmaní tejto problematiky vo vybraných dielach štyroch autorov (Branquinho da Fonseca, Aquilino Ribeiro, José Rodrigues Miguéis, Irene Lisboa) jej slúži poézia portugalského básnika 19. storočia Cesária Verda (1855-1886), v mimoportugalskom prostredí dodnes pomerne málo známeho, v Portugalsku však považovaného za jedného z prvých moderných (mestských) básnikov, ktorý tému Lisabonu vo svojej tvorbe spracoval hlbkovo a systematicky. Hľadanie koreňov modernistickej literatúry o Lisabone v stopách tohto básnika sa preto javí ako plauzibilné a originálne riešenie.

Podobne časové ohraničenie korpusu skúmanej literatúry na 30. roky 20. storočia sa ukazuje ako opodstatnené a argumentačne presvedčivé: ako autorka uvádza v abstrakte aj úvode, 30. roky 20. storočia predstavujú pre Portugalsko prelomové obdobie, hospodársku krízu a nástup Salazarovho fašistického režimu, ktorý trval až do roku 1974, a zároveň vznik najdôležitejších podôb literatúry modernizmu. Autorka preto vyslovuje hypotézu, že práve toto obdobie je zrejme určujúce pre základné axiologické aj estetické kvality modernej portugalskej literatúry.

Výber témy, jej časopriestorové vymedzenie a formulácia problému sú pre výskum dejín portugalskej literatúry relevantné a dodnes v tejto podobe neboli v českej portugalistike spracované.

Metodologické a formálne kritériá:

Habilitačná práca Silvie Špánkovej, vo svojej podstate úzko vymedzená na skúmanie literatúry konkrétneho obdobia na konkrétnu tému (Lisabon v 30. rokoch 20. storočia) predstavuje v skutočnosti rozsiahlu a zároveň hlbkovú literárnohistorickú, ale aj kulturológickú a sociálno-kritickú sondu do histórie a literatúry Portugalska práve vďaka zvolenej metóde, ktorá jej umožňuje vytvárať presahy od literárnohistorických a textovo-analytických nástrojov k výskumom interdisciplinárnej povahy. Zvolenou ťažiskovou metódou je geokritika francúzskeho vedca Bertranda Westphala, pomerne mladá disciplína umožňujúca spojenie synchrónneho a diachrónneho prístupu v skúmaní literárneho priestoru a prepojenie viacerých disciplín (história, literatúra, geografia, empirický výskum), ktorú autorka kombinuje s viacerými ďalšími metodológiami, zaoberajúcimi sa typológiou, imagológiou či mýtokritikou mestského priestoru. Spomedzi veľmi bohatej škály autorov by som rada vyzdvihla najmä habilitantkinu prácu s výskumami českých literárnych historikov a teoretikov Daniely Hodrovej a Zdeňka Hrbatu, ktoré presvedčivo ukazujú, že napríklad ich výskumy priestoru Prahy majú univerzálnejšiu platnosť a môžu figurovať aj v medzinárodnom vedeckom diskurze. Silvie Špánková pracuje takisto s relevantnými filozofickými a antropologickými koncepciami súvisiacimi s mestom (výskumy Waltera Benjamina, Georga Simmela a viacerých iných), a čo považujem za dôležité – svoje analýzy moderného chápania mesta v literatúre usúvzťažňuje nielen s portugalským básnikom figurujúcim v titule, ale systematicky aj s prvým „moderným básnikom mesta“ Charlesom Baudelairom - a to rovnako v teoretickej aj v tematickej rovine. Zaujímajú ju najmä jeho

flâneur v rôznych podobách aj v jeho ženskej verzii *osamelej flâneuse* v poézii Irene Lisboa. Prítomnosť Baudelaira v autorkinom texte je viditeľná na celej ploche práce, zostáva však skôr v rovine odkazov na diela či čiastkové témy, hoci by azda bolo možné hlbšie pracovať aj s textami Baudelairovej poézie a básní v próze (autorkiným zámerom však nie je komparatívna literárna analýza, ale skúmanie fenoménov charakteristických pre portugalskú literatúru).

Podrobnému vymedzeniu metódy geokritiky a jej konkrétnej aplikácii na „olisipografiu“ (texty o Lisabone) sa venujú prvé dve kapitoly *Cidade e literatura a Lisboa nos anos 30 do século XX*.

Z uvedeného metodologického rámca vyplýva, že zvolená metóda, obsahujúca vo svojej podstate interdisciplinárny prístup, umožnila Silvii Špánkovej jednak hlbkovo analyzovať zvolené literárne diela v konkrétnom časovom rámci, jednak odhaliť zložité intertextové vzťahy v diachrónej perspektíve. A to nielen v portugalskej literatúre a kultúre (presahy do minulosti zobrazovania mesta, k veľkým emblémom portugalskej histórie ako boli zámorské objavy, k veľkým menám modernej literatúry ako Fernando Pessoa; presahy do súčasnosti, zdanlivo anachronické, ale hodnotovo opodstatnené, napríklad k zobrazovaniu Lisabonu v tvorbe súčasných autorov ako je António Lobo Antunes), ale aj – a azda ešte systematickejšie – v európskej či svetovej perspektíve, keď autorka na celej ploche práce usúvzťahuje svoje zistenia s teoretickými poznatkami aj literárnymi dielami vzťahujúcimi sa k mestám ako Paríž, Londýn, Rím, Praha, Sankt-Peterburg, Benátky a iné „mýtotvorné“ mestá, čím vzniká hlbkový vhlád do problematiky a zároveň plastický obraz literárneho, filozofického, sociologického aj architektonického chápania (veľko)mesta so všetkými komplikovanými dimenziami. V tejto súvislosti mi v práci predsa len trochu chýba zmienka o uvažovaní o latinskoamerických mestách, práve v súvislosti s Portugalskom (brazílske mestá Rio de Janeiro, São Paulo), ale celkovo s fenoménom latinskoamerických megapolis. Táto téma môže byť otázkou do diskusie.

- Adekvátnosť zvolenej metódy:

Zvolenú metódu považujem za novátorskú a prínosnú jednak v rámci českej portugalistiky, kde takáto práca ešte nevznikla. Jednak, vzhľadom na skutočnosť, že u väčšiny analyzovaných autorov sa urbánna problematika (s výnimkou José Rodriguesa Miguéisa) doteraz nepovažovala v ich diele za centrálnu ani v medzinárodnom výskume, bude autorkin pohľad pravdepodobne obohatením aj v rámci lusofónnej či európskej literárnej vedy.

- Úroveň spracovania:

Argumentácia je na ploche celej tristostranovej práce presvedčivá, je podložená rozsiahlym výskumom a sekundárnou literatúrou širokého spektra (portugalské, anglické, americké, francúzske, nemecké základné a špecializované teoretické práce, veľký rozsah primárnej literatúry). Práca s literatúrou, spôsob citovania, bohaté intertextové nadväzovanie dokazuje, že autorka sa výborne orientuje v problematike, a vie s ňou tvorivo pracovať: Silvie Špánková nezostáva na úrovni aplikácie teoretických schém na korpus literárnych diel, naopak dospieva k vlastnej originálnej analýze, dokonca by jej bolo možné na niektorých miestach práce (kapitola 3 analýza temného Lisabonu *Deambulando pela cidade de sombras*, a kapitola 4 „nebezpečný“ Lisabon *Pesadelos urbanos*) vytknúť, že sa od zvolenej geokritickej analýzy odkláňa smerom k „obyčajnej“ (miestami až trochu popisnej) tematickej textovej analýze. Celkovo však je jej analytická práca detailná a presná. Jej veľkú výpovednú hodnotu možno oceniť najmä v kapitole 5 (Prekliaty Lisabon *Cidade maldita*) a v podobe mimoriadne plastickej syntézy v kapitole 7 (*O Cais de Lisboa*), kde na mikroanalýze jedného symptomatického miesta (Lisabonský prístav), miesta medzi slávnou minulosťou a postkoloniálnou súčasnosťou, medzi zemou a morom, medzi pragmatizmom obchodu a snami o dobrodružstve, etc. autorka ako v kvapke vody syntetizuje všetky

doterajšie zistenia a vskutku dokazuje, že obraz mesta v literatúre 30. rokov je skôr hybridný, tekutý, nostalgický, temný než optimistický.

Zároveň sa práve táto kapitola dá považovať za syntézu celej práce, kde sa do priesečníka dostávajú možno všetky dôležité témy portugalskej literatúry a histórie, tak ako ich reprezentuje mesto Lisabon: koloniálna a literárna minulosť, negatívne stránky ako inkvizícia, zemetrasenie v roku 1755, aj súčasná kritika kolonizácie a prehodnotenie veľkých zjavov literatúry ako je Luís de Camões.

- Naplnenie formálnych požiadaviek:

Habilitačná práca je napísaná po portugalsky, na vysokej jazykovo-štylistickej úrovni charakteristickej pre odborné literárnovedné texty, argumentácia je presná a presvedčivá, logika výpovede na celej ploche textu zachovaná.

Práca je jasne a logicky štruktúrovaná, rozdelenie na kapitoly a podkapitoly opodstatnené. Použitá literatúra je preukazná, citovanie podľa platných noriem. Uvádzanie sekundárnej literatúry v poznámkach pod čiarou a v bibliografii spĺňa formálne požiadavky.

V tejto súvislosti by som sa chcela zmieniť aj o mimoriadne bohatom poznámkovom aparáte, ktorý obsahuje množstvo doplňujúcich informácií k výkladu. Predpokladám, že autorka uvažuje o knižnom publikovaní práce, pri ňom by stálo za zváženie umiestniť viaceré informácie z poznámok priamo do textu, pretože ho môžu výrazne obohatiť.

Kritické pripomienky:

Vzhľadom na vyššie povedané sa pripomienky týkajú len jednotlivostí: napríklad v niektorých prípadoch autorka necituje práce z originálov, ale z verzií preložených do angličtiny (napr. na s. 30, citát G. Deleuza alebo na s. 34 názov diela H. Lefebvra, na s. 133 je nepresne uvedený názov románu J.-K. Huysmansa ako *Barbe-Bleue*, hoci názov je *Là-Bas*, na strane 134 pri vymenúvaní možných medzinárodných či portugalských názvov literárnej tendencie konca 19. storočia – *degeneración, regressão, ficção gótica, evolução paralela* a i. chýba francúzsky výraz *décadence*; podobne by bolo možné zamyslieť sa nad obrazom Lisabonu a jeho histórie v dielach iných ako portugalských autorov (S. Špánková to robí len v prípade Antonia Tabucchiho) - v tejto súvislosti by som chcela upozorniť na knihu súčasného holandského autora Ceesa Nootebooma *Het volgende verhaal* (Nasledujúci príbeh, 1994), rekonštruujúci v dnešnom Lisabone mesto z Camõesových čias – to všetko sú však len detaily.

Trochu podstatnejšou pripomienkou je konštatovanie určitej kaleidoskopickosti, fragmentárnosti analýzy a s tým súvisiace občasné prekrývanie sa tematických okruhov (téma Lisabonu ako temného mesta je prítomná aj pri analýzach v kapitole nebezpečné mesto a pod.) Pri natoľko minucióznej analýze ide však o pochopiteľný jav, navyše autorka naň aj explicitne upozorňuje v úvode aj na s. 277. Možno si preto klásť aj otázku, aká je výpovedná hodnota takto rozdelenej analýzy, hoci zároveň autorka práve v týchto dvoch kapitolách dospieva k dôležitým konštatovaniam (aj k paralelám napr. s ruskou literatúrou) o význame postavy obyčajného mestského človeka – úradníka – pre vznik moderného obrazu mesta a celej škály moderných urbánnych úzkostí, strachov, nočných mór až po šialenstvo a zločin.

Najpodstatnejšia pripomienka sa však týka záveru práce.

Za skutočnú syntézu habilitačnej práce možno považovať kapitolu 7, *O cais de Lisboa. A geocrítica de um lugar mitificado*, ako som už vyššie konštatovala. Samotný záver preto predstavuje určité sklamanie: opakuje čiastkové syntézy zo záveru jednotlivých kapitol a hoci vidí perspektívu skúmanej optiky aj v súvislosti s najnovšou portugalskou literatúrou (s. 287, Teresa Veiga a román *Cidade infecta* z roku 2020), skôr by sa žiadala (resp. by sme očakávali) smelšiu syntézu v zmysle zasadenia urbánnej problematiky do celej histórie portugalskej literatúry. V každom prípade ide o priveľmi skromný (strohý, neurčitý) záver

k obrovskej, vedecky presnej, minucióznej a hĺbkovej analytickej práci. Navrhujem preto autorke pri publikovaní textu záver v tomto duchu trochu pozmeniť.

Všetky pripomienky sú však len okrajového charakteru a môžu skôr poslúžiť pri ďalšej redakcii textu. Celkovo je habilitačná práca Silvie Špánkovej *No rasto do Cesário Verde. Lisboa na ficção portuguesa dos anos 30 do século XX* dielom vyzretej a samostatne uvažujúcej vedkyne a rozhodne **spĺňa požiadavky kladené na habilitačné práce v odbore literárna veda.**

Vzhľadom na uvedené skutočnosti odporúčam prijať prácu Silvie Špánkovej na habilitačné konanie a po úspešnej obhajobe jej udeliť titul docent.

Otázky do diskusie:

1. V akom vzťahu sú úvahy portugalských autorov o urbánnej problematike Lisabonu k úvahám o juhoamerických veľkomestách?
2. Ako je možné pokračovať v skúmaní mestskej problematiky v portugalskej literatúre po Aprílovej revolúcii?

V Bratislave, 20. júna 2021

Doc. PhDr. Jana Truhlářová, CSc.
Univerzita Komenského
Bratislava